

kurmaya çalışan Samori Ture ülkesinin sınırlarına ulaşan Fransız sömürge ordularıyla ilk savaşı 1881'de yaptı. 1882 yılında onlara karşı büyük bir direniş gösterdi. Savaş tekniği ve cesareti bakımından Fransızlar tarafından Napolyon'a benzetildi. Bununla birlikte 1883'te Bamako'nun işgali önlenemedi. 1885 yılında Fransız birlikleri karşısında Bure'de büyük kayıp verdi. Batı Afrika'yı işgal etmeye kararlı olan Fransızlar'la ilerleyen yıllarda nüfuz bölgelerini belirleyen üç anlaşma yaptı. Mart 1886'daki ilk anlaşmayla Bure bölgesini, bir yıl sonra ikinci anlaşmada Nijer'in batı yakasını Fransızlar'a bırakmayı kabul etti. Anlaşmalardan faydalanarak Senufo kabilesinin idaresinde bulunan Sikasso'yu kuşatan (1887), ancak kuşatmanın uzaması üzerine ülkesinde isyanlar çıkınca geri dönen Samori, Fransızlar'la son anlaşmasını 13 Şubat 1889'da yaptı ve Tisinko'dan Nijer nehrine kadar olan kısmı onlara bırakmak zorunda kaldı.

Samori 1891'de topraklarına saldıran Fransızlar'la yeniden savaşa tutuştu. Ancak başşehri dahil ülkesinin en önemli merkezlerinin Fransızlar tarafından işgalini önleyemedi. Tehlikenin büyüklüğü karşısında Yukarı Fildişi Sahili'nin doğusuna çekilen Samori geçtiği güzergâhı tamamıyla tahrip etti. Fransızlar'la iş birliği yapan müslümanların üzerine saldırılar düzenlemekten çekinmedi. 1891-1898 yılları arasında kendisine tâbi olan halkıyla birlikte devamlı yer değiştirdi. 1897'den itibaren elinde kalan toprakları hızla kaybetmeye başladı. Bu yıllarda İngiltere de ona silâh satmaktan vazgeçmişti. Son olarak Liberya'ya çekilmek üzere harekete geçen Samori Fransız birliğine esir düştü (29 Eylül 1898) ve Gabon'un Ndjole şehrine götürüldü. 2 Haziran 1900 tarihinde sürgünde vefat etti. Samori'nin soyundan geldiğini iddia eden Gine'nin ilk devlet başkanı Seku Ture onun kemiklerini getirterek ülkesine defnettirdi. Hâkimiyet alanını Mali, Burkina Faso, Gine ve Fildişi Sahili'nin bir kesimini içine alacak şekilde genişleten Samori Ture, Avrupa emperyalizmine karşı Mande millî direnişinin sembolü olarak görülmektedir. 1886'dan itibaren Kankan âlimlerinin teşvikiyle ülkesinin yönetiminde şer'î kuralları uygulamaya başlaması dolayısıyla Samori'nin kurduğu devlet yeni bir dönemin başlangıcı kabul edilmektedir.

Dindarlığı ve güzel ahlâkıyla meşhur olan Samori Ture din âlimlerine itibar eder, önemli meselelerde onların fikrini alırdı. Geniş topraklara sahip ülkesinde nüfusun

büyük bir kesimini teşkil eden putperestlerin İslâm'a girmesini sağlamak için büyük gayret göstermiş ve bunda başarılı olmuştur. Bütün köylere maaslı Kur'an öğreticileri göndermiş, kırsal kesimlerden binlerce çocuğu Kur'an okumayı öğretmek ve temel dinî bilgileri vermek için önemli merkezlerdeki medreselerde toplamıştır. Ayrıca kabile reislerine ve zenginlere çocuklarına İslâmî eğitim aldirmalarını mecbur kılmıştır. Kur'an kurslarında başarılı olanları bizzat kendisi imtihan eder ve mükâfatlandırır. Bu okullarda yetişen gençler, daha sonra Fransız sömürgeci döneminde İslâmiyet'i tebliğ faaliyetlerini devam ettirmiştir. Böylece Gine'nin tamamına yakını ile Fildişi Sahili, Mali, Sierra Leone ve Liberya'da İslâm yayılıp büyük bir güç kazanmış, animist kültür bölgeden büyük oranda silinmiştir. Samori Ture, İslâm dininin öğrenilmesini ve putperestler arasında yayılmasını sağladığı gibi ticarî hayatla da yakından ilgilenmiş, bunun için ticaret yollarının güvenliğine büyük önem vermiştir. Samori Ture'nin mücadelesi konusunda araştırmalar yapılmış, Yves Person onun hakkında üç ciltlik bir tez hazırlamıştır (*Samori, une Révolution Dyula*, I-III, Dakar 1968-1975). Ayrıca hayatı Batı Afrika sözlü edebiyatında önemli bir yer tutan destanlara konu olmuş ve onunla ilgili destan XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yazıya geçirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

- G. de Bosschère, *Autopsie de la colonisation*, Paris 1967, s. 215-217; J. S. Trimingham, *A History of Islam in West Africa*, Oxford 1975, s. 189-192; J. Ki-Zerbo, *Histoire de l'Afrique noire*, Paris 1978, s. 371-392; Y. Person, "Samori and Islam", *Studies in West African Islamic History* (ed. J. R. Willis), London 1979, s. 259-277; a.mlf., "Samori: construction et chute d'un empire", *Les africains* (ed. Ch. A. Julien v.dğr.), Paris 1990, I, 253-385; V. Montell, *L'Islam noir*, Paris 1980, s. 129-132; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1982, s. 137-140; M. Hiskett, *The Development of Islam in West Africa*, London 1984, s. 238-241; Mamadi Koba, "L'état de Wassolon", *Culture et civilisation islamiques: La Guinée*, Rabat 1408/1988, s. 48-54; a.mlf., "L'almami Samori Ture", a.e., s. 102-104; Charles Abdoulaye Danioke, "L'almami Samori Ture", *Culture et civilisation islamiques: Le Mali*, Rabat 1988, s.177-181; M. R. Lipschutz – R. K. Rasmussen, *Dictionary of African Historical Biography*, London 1989, s. 203-204; H. Fisher, "Batı ve Merkezi Sudan ile Doğu Afrika" (trc. Kemal Kahraman), *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1989, III, 266-268; E. M'Bokolo, *Afrique noire, histoire et civilisations*, Paris 1992, II, 62-68; L. Kesteloot – B. Dieng, *Les épopées d'Afrique noire*, Paris 1997, s. 192-200; J.-L. Triaud, "Samori Ture", *El²* (Fr.), VIII, 1084-1085.

AHMET KAVAS

**SAMOYLOVIÇ,
Aleksandr Nikolaevič**
(1880-1938)

Rus şarkiyatçısı.

Nijni-Novgorod'da doğdu. Petersburg Üniversitesi'nde Melioranskiy, Smirnov, Barthold, Jukovskiy ve Rozen gibi hocalardan şarkiyat ve Doğu dilleri okudu. Mezuniyetinin (1903) ardından hocası Türkölog Melioranskiy'nin yönlendirmesi ve öğrencilik yıllarında Türkmenistan'da bilimsel bir geziye katılmış olmasının etkisiyle Türkmen lehçesi üzerinde çalışmaya başladı ve Melioranskiy'nin ölümünden sonra üniversitede onun derslerini okuttu (1906). Ertesi yıl doçent olarak Tatar Edebiyatı Kürsüsü'ne tayin edildi. 1908'de Rus Arkeoloji Derneği, ardından Rus Coğrafya Derneği üyeliğine seçildi. Aynı dönemde Doğu Müzesi'nde memurluk (konservatör) yaptı. 1910'da Petersburg'da kurulan Doğu Dilleri Akademisi'nde Türk dili hocalığına getirildi. Ertesi yıl, öğrenciyken gittiği Anadolu'ya tekrar giderek incelemelerde bulundu. 1912'de Kırım'da öğretmenlere Tatarca grameri öğretti; bu lehçe üzerinde çalışıp dil ve etnografya malzemesi topladı. Budapeşte, Viyana, Paris ve Berlin'e bilimsel geziler yaptı (1913). 1917 yılında profesörlüğe yükseltildi. 1917 Bolşevik İhtilâli'nden sonra Rusya'da şarkiyat öğretimi alanında yapılan reformlarda aktif rol aldı. 1922'de Petrograd Yaşayan Doğu Dilleri Enstitüsü müdürlüğüne seçildi ve bu enstitüde Türk lehçeleri üzerine ders verdi. 1924 yılında burada bir Türköloji semineri kurulmasına önayak oldu.

1925'te Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi muhabir üyeliğine, 1929'da asıl üyeliğe seçildi. 1926 yılında Bakü'de toplanan I. Türköloji Kongresi'nin tertip komitesinde yer aldı. Türkiye'de yapılan Türk dili kurultaylarına katıldı. Petersburg ve Berlin üniversiteleri arasında W. Radloff ile W. Bang'ın çevresinde yıllarca süren ilmi tartışmalarda derleme ve yayın yaptığı dönemin şartlarını vurgulayarak Radloff'u savundu. 1927'de Radloff'un sözlüğünün düzeltilerek ilâvelerle yeniden yayımlanması düşüncesi doğrultusunda Türkiye'ye gönderildi, ancak yapılan iş birliği görüşmelerinden sonuç alınamayınca bu amaçla Rusya Bilimler Akademisi'nde kurulan komisyonda yer aldı. 1934 yılında Bilimler Akademisi'ne bağlı Doğu Bilimleri Enstitüsü müdürlüğüne tayin edildi. 13 Şubat 1938'de öldü.

Samoyloviç Türkler'in dili, edebiyatı, folkloru, etnografyası ve tarihi üzerine yaptığı

Aleksandr
Nikolaevic
Samoylovic

çalışmalarla Türkoloji alanına büyük katkılar sağlamıştır. Özellikle onun ses denkliklerini ölçü alarak Türk lehçelerini r grubu (Bulgar), d grubu (Uygur-Kuzeydoğu), Tav grubu (Kıpçak-Kuzeybatı), Tağlık grubu (Çağatay, Güneydoğu), Tağlı grubu (Kıpçak-Türkmen, Orta), ol- grubu (Türkmen-Güneybatı) adlarıyla beş ana dalda tasnif ettiği *Nekotorye dopolnenija k klassifikacii tureckix jazykov* (Türk dillerinin sınıflandırılması üzerine bazı ilâveler; Petrograd 1922) başlıklı eseri Türkoloji alanında önemli bir yere sahiptir. Samoylovic'in *Opyt kratkoj krymsko-tartkoj grammatiki* (kısaca bir Kırım-Tatar grameri denemesi; Petrograd 1916); *Rukovodstvo dlja praktičeskogo izučenii osmansko-tureckogo jazyka* (Osmanlı dilini pratik olarak öğrenme kılavuzu; Petrograd 1916); *Sobrajne stixotvorenij imperatora Babura* (İmparator Bâbü'r'ün şiirleri; Petrograd 1917) adlı eserleriyle Kırğız ve Kazak dillerinde evli kadınlara yasak olan sözler, Altay Türkleri'nde kadınlara özgü kelimeler, Türkçe'deki asıl sayılar ve yorumlarının özeti, Türk dillerindeki zengin ve fakir, Türk halklarında hafta günlerinin adlandırılması konularında kalem aldığı makaleleri, Türk dili ve edebiyatıyla ilgili özgün çalışmalar olmaları bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Samoylovic'in "Hoton Türkleri ve Dille-ri" (trc. Abdullahoğlu Hasan, AYB, sy. 33-34 [İstanbul 1934], s. 321-324); "Orta Asya Edebi Türkçesi'nin Tarihine Dair" (trc. Abdülkadir İnan, *AÜ DTCF Yıllık Araştırmalar Dergisi*, I [İstanbul 1944], s. 73-95); "Türk Lehçeleri: Tasnif, Umumi Vasıfları, Yazılar ve Edebi Lehçeleri Türk Olan ve Olmayan Diller Arasında Karşılıklı Tesirler" (trc. Şerif Hulusi, *TD*, sy. 6-7 [1946], s. 591-608); "Kazak Kelimesi Hakkında" (trc. Saadet Çağatay, *TDAY Belleten* [1957], s. 95-104); "Kırım-Türk Yazı Dilinin Tarihçesi" (trc. Rasime Uygun, *TDAY Belleten* [1960], s. 373-379); "Altay Türkleri'nde Kadınlara

Özgü Kelimeler" (trc. Vahid Zahidoğlu – Selahaddin Bekki, *TK*, XXXIX/459 [2001], s. 388-396) gibi makaleleri Türkçe'ye tercüme edilmiştir (eserlerinin bir listesi için bk. Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü*, s. 295-296).

BİBLİYOGRAFYA :

Reşid Rahmeti Arat – Ahmet Temir, "Türk Şi-velerinin Tasnifi", *TDEK*, s. 305-327; Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, Ankara 1991, s. 29, 53, 61, 62, 64, 65 vd.; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I: Yabancı Türkologlar*, Ankara 1998, s. 293-296; a.mlf., "Samoylovic, Aleksandr Nikolaevic", *TA*, XXVIII, 99-101; Talat Tekin, "Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi", *Erdem*, V/13, Ankara 1989, s. 147-149; Vahid Zahidoğlu – Selahaddin Bekki, "N. A. Samoylovic (1880-1938) ve Çalışmaları Hakkında", *TK*, XXXIX/459 (2001), s. 385-388; Ufuk Tavkul, "Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriterler", *Kırım Dergisi*, XII/45, Ankara 2003, s. 23-32.

NACİYE YILDIZ

SAMSUN

Karadeniz bölgesinin
Orta Karadeniz bölümünde şehir
ve bu şehrin merkez olduğu il.

Kuzeybatı rüzgârlarına karşı nisbeten korunmuş deniz girintisinin kenarında yer alır. Samsun'un ortaya çıkışı milâttan önce VI. yüzyılda Milettiler tarafından kurulan Amisos'a bağlanır. Ancak bu mevkide yerleşme tarihinin çok daha eskilere gittiği bilinmektedir. Samsun adının Yunanca "amisos" kelimesinden geldiği ileri sürülür. Ayrıca bu kelimenin kökeninin eski Yunan öncesi döneme dayanması ve bu adın bölgeye deniz yoluyla gelen Yunanlılar tarafından verilmeyip Amasia gibi Anadolu menşeli bir kelime olduğu ihtimali üzerinde de durulur. Roma İmparatoru Pompeius milâttan önce 64 yılında Amisos'a geldiği zaman şehrin ismini Pompeiopolis'e çevirmekle birlikte bu isim kalıcı olmamış ve Amisos adı bundan sonraki dönemlerde de varlığını korumuştur. Bugünkü Samsun adının ortaya çıkışı Türkler'in buraya hâkim olmasından sonradır. XII ve XIII. asırlardaki Türk kaynaklarında Samsun ismi kullanılırken aynı yıllardaki Batı kaynaklarında Sampson adı geçer. Samsun'un Sam'ın torunları, Tevrat'ta geçen Samson adlı kahraman, Türkçe'de "av köpeği" anlamındaki samson gibi kelimelerden geldiği iddiaları yakıştırmadır. Hristiyanlarla meskün kısım Türk devrinde "Kâfir" veya "Kara Samsun" diye yaşamaya devam etmiş, bu dönemde şehrin adı Samsun olarak anılmakla birlikte sancak ismi için Canik kullanılmıştır.

Tarih, Sosyal ve Ekonomik Yapı. Samsun ve çevresindeki yerleşim tarih öncesi devirlere kadar uzanır. Yörede Tekkeköy, Dündartepe, Kaledoruğu gibi eski yerleşim yerleri tesbit edilmiştir. Prehistorik çağda Samsun şehri etrafında on bir yerleşim biriminin varlığı belirlenmiştir. Eldeki bulgular ilk yerleşenlerin Gaskalar (Kaşkalar) olduğunu, buraya daha önce gelenlerle birleşerek Mert ırmağı ağzında küçük bir şehir kurduklarını gösterir. Şehir daha sonra Hitit ve Frigler'in hâkimiyetine girdi. Bazı eski Yunan kaynaklarında Samsun ve civarında Amazon adı verilen savaşçı kadınların yaşadığı ve kendi topraklarına yabancı erkek sokmadıkları yazılır. Amazonlar'ın bugünkü Çarşamba ve Terme ovalarında bulundukları iddia edilir. Frigler'in ardından Doğu Karadeniz kıyı şeridinde Kimmerler hâkim oldu. Lidyalılar'ın Kimmerler'i yenmesinden sonra Ege'nin denizci kavimlerinden Milettiler buraya gelip yerleşti ve mevcut eski yerleşim yerine Amisos adını vererek yeniden kurdu. Enetê adlı eski yerleşim yeri Amisos adını aldı (Strabon, s. 15, 20, 28). Anadolu hâkimiyeti yüzünden Lidyalılar'la Persler arasında meydana gelen savaştan (m.ö. 546) sonra Pers hâkimiyetine girdi. Amisos'a gelen Pers İmparatoru Darius şehrin yerini beğenmeyerek 3 km. batısındaki Toramantepe'de yeniden kurdu ve burası daha sonra Kara Samsun adıyla anılmaya başlandı. Bir ara Yunan Kralı Perikles'in ele geçirdiği Amisos tekrar Persler tarafından alındı. Bu hâkimiyet milâttan önce 331 yılına kadar sürdü. Büyük İskender'in Persler'i yenmesi üzerine Makedonyalılar'ın hâkimiyetine girdi. İskender'in ölümünün ardından Pers Kralı Mitridates milâttan önce 255'te Amasya, Sinop ve Amisos'u ele geçirerek bölgede Pont Kralığı adıyla bir devlet kurdu. Milâttan önce 64 yılında Romalılar'ın eline geçince ticarî önemi giderek arttı. Ticarî gelişme şehrin zenginleşmesini sağladı ve bir süre sonra Hristiyanlık yayılmaya başladı. Roma İmparatorluğu ikiye bölününce Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun idaresi altına giren Amisos piskoposluk merkezi haline getirildi. Bizanslılar'la müslüman Araplar arasında başlayan savaşlar şehri de etkiledi. Nitekim Malatya Emîri Ömer b. Abdullah'ı yenen Bizans ordusu Amisos'u geri aldı ve şehir Türkler tarafından fethedilinceye kadar Bizans hâkimiyetinde kaldı.

1150 veya 1155'te Dânişmendliler'in Sivas-Amasya Emîri Yağıbasan Samsun'a yönelik akınlarda bulundu. Şehrin Türkler tarafından alınışı II. Kılıcarıslan devri (1155-